

érdeklődők figyelmét egy rendkívül gazdag, további kutatásokra érdemes sajtókultúrával rendelkező város 170 éves magyar sajtótörténetére.

JEGYZETEK

¹ *Arad: történelmi városkalauz.* (Összeáll., [fotók]: UJJ JÁNOS). Arad, 2001, Alma Mater Alapítvány, 108.

² UJJ JÁNOS: *Emlékbélyek és emlékművek Arad megyében.* Arad, 2003, Alma Mater Alapítvány, 262.

³ *A magyar sajtó története.* II/2. kötet. Szerk. Kosáry Domokos–Németh G. Béla). Bp., Akadémiai K., 1985 46. p.

⁴ *A magyar sajtó története* II/2. 52. p.

⁵ *A magyar sajtó története.* Szerk.: Kókay György–Buzinkay Géza – Murányi Gábor). Bp., 2001, 152. p.

⁶ *Genius, Új Genius.* 1924-1925. Antológia. Összáll., jegyz., bev. tan. Kovács János). Bukarest, Kriterion, 1975, 357 p.

⁷ *Periszkop.* 1925-1926. Antológia. (Összeáll., jegyz., bev. tan.: Kovács János). Bukarest, Kriterion, 1980, 524 p.

⁸ UJJ JÁNOS: *Aradi irodalmi lapok.* Arad, 2004, Alma Mater Alapítvány. 6-31.

DÖBÖR ANDRÁS

Tíz antik jogtörténeti tanulmány

NÓTÁRI TAMÁS: *Iuridicophilologica.*

Tíz tanulmány.

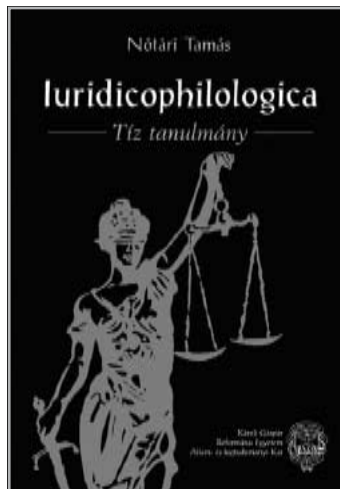

2004-ben látott napvilágot a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának kiadásában Nótári Tamás *Iuridicophilologica. Tíz tanulmány* című kötete.¹ A könyv tíz, a szerző tollából származó tanulmányt tartalmaz, melyek az utóbbi hét évben keletkeztek, és témájuk szorosan kötődik a római joghoz, az ókori és középkori jogtörténethez, az antikvitáshoz, illetve a klasszika-filológiához. Mindezt a könyv címe maga is alátámasztja. A *iuridicus* szó melléknévként ugyanis törvénykezőt, igazságszolgáltatót, főnévként pedig bírót jelent, eredete pedig a *iudico, iudicare* (jogot szolgáltató) igére vezethető vissza. A *philologica* szóban úgy a görög eredetű *philologia*, mint a *logica*

szót felfedezni vagyunk képesek. A könyv sokrétűségét a címválasztás tehát megfelelő módon illusztrálja.

A könyvhöz Szádeczky-Kardoss Samu professzor írt előszót. Kiemelendő, hogy szomorú sajátossága ennek az előszónak, hogy ez tekinthető a 2004. november 10-én elhunyt, nemzetközi hírű klasszika-filológia professzor utolsó megjelent publikációjának.² A professzor mint Nótári Tamás mestere megnyugvással jelenti ki, hogy olyan tanulmánykötetet bocsát útjára, melynek szerzőjére mint tanítványra méltán lehet büszke. A kötetben szereplő tanulmányokat – melyek a római jogász-klasszika filológus szerző tudományos érdeklődési körét igen jól mutatják be – tömören az alábbiak szerint ismeretjük. Figyelemmel arra, hogy a kötetben szereplő számos tanulmány másodközlés, a szerző ilyen esetekben pontosan feltünteti az elsődleges közlés bibliográfiai adatait.

A mérleg mint az igazságszolgáltatás

jelképe Homérosnál című tanulmány jogi szimbolikával foglalkozik. Kiindulópontját az Ilias egy jól ismert, számos egyéb irodalmi és képzőművészeti úton feldolgozott helye képezi, a huszonkettedik ének, melyben Akhilleusz és Hektór összecsapása következtében Hektór hősi halált hal. Ebben a szöveghelyben említésre kerül Zeus, aki aranymérleget tart a magasba, ezzel kívánva eldönteni az ütközet kimenetelét. Ezzel kapcsolatosan elemzésre kerül a végzet szerepe a homérosi gondolkodásban, továbbá a szerző azt is kiemeli, hogy a *kerostasia* mint a *kérré* vált lelkek mérése bizonyos módosulásokkal és aspektusváltással a római irodalomba is átkerült, Vergiliusz *Aeneis*e útján.

A *Jog és bírói hatalom Hésiodosznál* című tanulmány a szakirodalomban talán kissé mellőzött *Munkák és napok* című Hésiodoszműben kívánja Hésiodosznak a jogról és a jogérvényesítésről kialakított koncepcióját elemzés tárgyává tenni. A tanulmány részletesen foglalkozik ugyanakkor a *Munkák és napok* mitológiai hátterével (Prométheusz-mítosz, Pandóra-mítosz) is. Igen alapos elemzés olvasható a *diké* kifejezés problematikájáról egyaránt. Nótári Tamás hangsúlyt fektet a szó etimológiai fejlődésének bemutatására, hivatkozik arra, hogy a *diké* szó elsősorban a deik (irány, út, szokás), illetve a deiknymi (irányt mutat) szóból származik. Szó szerinti jelentése ekként nem csupán a szokást, döntést, határozatot, hanem a határt, illetve választóvonalat is magában foglalja. A szerző rámutat arra is, hogy a *diké* egyfelől döntési javaslatot, másfelől pedig az egész bírói kontraktórius eljárást jelentette, továbbá, hogy az elemzett hésiodoszi műben – Homérossal szemben – inkább ezen utóbbi jelentéstartalom lelhető fel. Természetesen *Diké* mint az igazság istennője is megjelenik a szövegben. A szerző tárgyalja továbbá Hésiodosznak az igazságossággal foglalkozó, a *Munkák és napok*-ban megjelenő allegorikus történetét is, a sólyom és a csalóány meséjét, valamint a

bírákról szóló elbeszélést.

A *Jogtudomány és retorika – Cícero Pro Murena*, 26. című tanulmány nyilvánvaló módon a szerző preferált munkáját kell, hogy képezze, hiszen Nótári Tamás *Iuridicophilologica Mureniana. Jog, vallás és retorika Cícero Pro Murenájában (26-27)* címen készített PhD-értekezést, melynek sikeres nyilvános vitájára 2005. március 16-án került sor. A jelen tanulmány – terjedelmi okokból is kifolyólag – csupán az értekezésnek egy szűkebb részével foglalkozhat. A tanulmány bemutatja a *Pro Murena* beszéd történeti hátterét, a hivatkozott szövegrészlet egyes jogtörténeti vonatkozásait, Servius Sulpicius Rufus jogtudós munkásságát, továbbá elemzi a jogtudomány helyét a cicerói életműben. Említést érdemel, hogy szintén Nótári Tamás fordításában a jelen tanulmány tárgyát képező Cícero-beszéd – három további Cícero-beszéddel egyetemben – 2004-ben jelent meg magyar nyelven.³

A *Medea Palatina – megjegyzések Cícero Caelianájához, különös tekintettel Clodia személyére* című tanulmány Cicerónak *Pro Caelio* című, 56 áprilisában elmondott beszédének egyes kérdéseit kívánja elemezni. A dolgozat rámutat a Cícero és P. Clodius, továbbá nővére, Clodia közötti ellenséges viszonyra is. Bemutatja továbbá a beszéd egyes retorikai fordulatait, többek között azt, hogy Cícero miként kíván előnyt kovácsolni abból, hogy a bírának még az ünnepnapon sem jut osztályrészül a pihenés, hiszen a kérdéses tárgyalásra éppen ünnepnapon került sor.

A *Summum ius summa iniuria – megjegyzések egy jogértelmezési maxima történeti hátteréhez* című tanulmány – mely azóta már angol nyelven is napvilágot látott⁴ – az ismert jogelv kérdésével foglalkozik. A tanulmány bemutatja az *interpretatio* kifejezés kialakulását és jelentését, valamint igen tág teret szentel a *summum ius* elv jelentésének az *ars boni et aequi* fogalmának tükrében; ebben a vonatkozásban Rotterdami Erasmus

munkásságára is figyelemmel van. A szerző ismerteti a nevezetes ciceroi szöveghelyet, mely Cicero *De officiis* című művében lelhető fel, ebben a tekintetben igen lényeges, hogy Cicero gondolatmenetében nem a jogi és morális (*ius* és *mos*) normák ütköznek, hanem a kollízió a jogrenden belül következik be, azaz azon elvárás fogalmazódik meg, hogy a jogot helyesen és igazságosan kell alkalmazni. Habár Cicero *expressis verbis* nem is hangsúlyozza, de az *aequitas* mint az *interpretatio* elve felmerül a *substitutio pupillaris* vonatkozásában irányadó *causa Curiana* jogeset kapcsán is. Nótári Tamás felhívja a figyelmet a *summum ius* elv „helyzetfüggő” voltára, külföldi szerzőkre (Stroux, Bürge) hivatkozik, akik kiemelték, hogy Shakespeare *A velencei kalmár* című művében szereplő nevezetes jogeset megoldásához is alapvető segítséget nyújt e jogelv.

A *De iure vitae necisque exponendi* című tanulmány a római személyi és családi jog terrénumába vezeti el az olvasót, a római *paterfamilias*nak a hatalomalattiak felett gyakorolt jogait kívánja bemutatni. A dolgozat figyelemmel van a jogintézmények kialakulására, eljárási szabályaira, valamint a kített gyermek jogállásának szabályozására. A *ius vitae necisque* – vagyis a gyermek élete feletti rendelkezési jog – vonatkozásában részletes elemzés olvasható a *iudicium domesticum*, valamint a *consilium necessari(or)um* szabályairól. A szerző kiemeli, Ciceronál olvasható, hogy a torzszülött gyermek *expositió*ját, vagyis kitételét a XII táblás törvény nem csupán lehetővé teszi, hanem voltaképpen meg is követeli. A kített gyermek jogállásával Plautus és Terentius egyes darabjai is foglalkoznak, valamint figyelemre méltó Iustinianus császárnak 529-ből származó rendelkezése, mely szerint a kített gyermek származzék akármilyen *status*ból, nem súlylyeszthető sem *colonus*-, sem rabszolgasorba.

A *Numen és numinozítás – a római tekintélyfogalom vallási aspektusai* című tanulmány

római jogi és vallástörténeti tárgyú kérdéseket dolgoz fel. Bemutatásra kerül a *numen* szó etimológiája, továbbá jelentéstartalmái. Elemzésre kerül a *triumphus*, valamint a *flamen Dialis* funkciója. Hangsúlyozandó a szerző által is támogatott azon álláspont, mely szerint a római vallási és állami élet a *triumphus* pontos jelentésének és funkciójának ismerete nélkül vélhetőleg meg sem érthető. A szerző kiemeli, hogy a *numen Augusti* az istenséget sajátosan megjelenítő, karizmatikus vezetőt jelenti, mely – álláspontom szerint – bizonyos vonatkozásban a weberi karizmatikus legitim uralmi forma egy korai megjelenéseként is felfogható.

A *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* című mű a hivatkozott forrás jegyzetekkel ellátott fordítása, melyet a könyv előszavát író Szádeczky-Kardoss Samu professzor útmutatásaival segített. A fordítás tárgyát képező mű 870–871 körül keletkezett, és a művel Adalwinus érsek igazolni, illetve igazoltatni kívánta Salzburgnak a Karantániában és Pannonia Inferiorban folytatott missziós munkájának és ebből eredő *iurisdic-tió*jának jogos voltát.

A *Megjegyzések a Conversio Bagoariorum et Carantanorum avar vonatkozású fejezeteihez* című írás nagyon szorosan kapcsolódik az előbbieken ismertetett fordításhoz. A munka a *Conversio* keletkezéséről, szerzőjéről és koráról szól, majd részletesen elemzi az avar vonatkozású fejezeteket a rendelkezésre álló források alapján, nagy hangsúlyt fektetve Nagy Károlynak az avarok elleni hadjáratainak motivációira.

Az *Aeneas Sylvius Piccolomini szónoki művészete* című tanulmány Aeneas Sylvius Piccolomininek 1454-ben, a frankfurti fejedelmi gyűlésen elmondott, Konstantinápoly pusztulásáról és a törökök ellen indítandó háborúról szóló beszédéhez fűz filológiai megjegyzéseket. A mű elemzi az *oratio* szerkezetét, áttekinti a beszéd bizonyos szöveghelyeit a *tropusok* és a *figurák* tekintetében. A szerző

figyelmet fordít arra is, hogy a beszédben a török uralkodó, továbbá Mohamed próféta milyen módon kerül jellemzésre.

Bár jelen ismertetés egyáltalán nem törekedhetett a teljességre, de talán érzékeltetni tudta a tanulmánykötetben szereplő témák sokrétűségét, mely a szerző tág érdeklődési körén kívül alapos felkészültséget és nyelvi tájékozottságot is alátámasztja. A szakmai ismeretanyagának az olvasó által történő feldolgozását a szerző olvasmányos stílusa jelentős mértékben megkönnyíti. Nótári Tamás tanulmánykötetét haszonnal tudják forgatni a római jog, illetve az egyetemes jogtörténet kutatói, de bizonyosan tarthat számot a történészek, a klasszika-filológusok, valamint az antikvitás iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is.

JEGYZETEK

¹ NÓTÁRI T.: *Iuridicophilologica. Tíz tanulmány.* Budapest, 2004, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. 217 p.

² Ezen tényre hangsúlyozza NÓTÁRI TAMÁS is. Lásd: NÓTÁRI T.: Emlékezés Szádeczky-Kardoss Samu professzorra. *Jogtörténeti Szemle* 2005. évi I. szám. 45.

³ Lásd: CICERO: *Négy védőbeszéd.* (fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta: Nótári T.) Szeged, 2004. A munkáról szóló ismertetést lásd: BOÓC Á.: Cicero: Négy védőbeszéd. *Jogtörténeti Szemle*, 2005. évi I. szám. 70–71.

⁴ Lásd: T. NÓTÁRI: Summum ius summa iniuria. Comments on the Historical Background of a Maxim of Interpretation. *Acta Iuridica Hungarica.* 2004/3–4. 301–321.

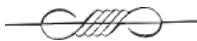
BOÓC ÁDÁM

P I H E N Ő

FAZEKAS ANETT

„Vesd ki a gonoszt közüled!”¹

Boszorkányüldözés világszerte és megdöbbentő esetek Békés megyéből

2. rész

Magyarországon is elevenen élt közép-korban a boszorkányokba, varázslókba vetett hit, számos törvényt hoztak ellenük. Már I. István II. törvénykönyvének a 31. fejezetében ez olvasható:

„Ha valami boszorkány találkozik, vigyék a birák törvénye szerint az egyház eleibe és bizzák a papra, hogy bőjtöltesse és oktassa hitben; bőjtölés után pedig menjen haza.

1.§. Ha másod izben találtatik azon vétekben, alázza meg magát ismét bőjtöléssel; annakutána a templom kulcsával keresztforma bélyeg süttetvén mellére, homlokára és válla közzé, menjen haza.

2.§. Ha pedig harmad izben, adják a birák kezébe.”¹

Törvényeiben rendelkezik a strigákról. Valószínűleg a régi pogány valláshoz ragaszkodó varázslónőket tekintették ezeknek, ezért némileg elkülönül európai társaitól.

Maga a *striga* szó görög eredetű. A bagoly neve görögül (latinosan átírva strinx, stringos, ebből származik a latin strix, strigis és a striga). Jellemző, hogy a Burián-Édesfőle latin-magyar szótárban ez olvasható²: „*a strix, strigis, fülesbagoly: a régiek hite szerint a gyermekek vért szívja.*” A babonák iránt fogékony népek hite szerint tehát a strigák állattá (bagoly, vámpír) átváltozó boszorkányok